

Ресурсно-аналітичний центр
"Суспільство і довкілля"

МІЖНАРОДНИЙ
ФОНД
ВІДРОДЖЕННЯ

Екологічне і кліматичне acquis ЄС

Залучення громадян до вироблення політик в Європейському Союзі: інструменти та уроки для України

Аналітична записка
Грудень 2024 року

Ця аналітична записка містить результати дослідження щодо форм і механізмів залучення громадян до процесу вироблення та реалізації політик. Зокрема, аналізуються такі інструменти ЄС, як публічні консультації та зворотній зв'язок, Європейська ініціатива громадян, Платформа залучення європейських громадян, а також низка прикладів інноваційних підходів до залучення громадян.

Авторські права на цей документ належать ГО «Ресурсно-аналітичний центр «Суспільство і довкілля». Будь-яке використання, окрім загальноприйнятих наукових норм цитування, інформації, що відображає зміст цього аналітичного документа, без письмової згоди забороняється. Цитувати як: «Залучення громадян до вироблення політик в Європейському Союзі: інструменти та уроки для України. Аналітична записка. Ресурсно-аналітичний центр «Суспільство і довкілля» (2024)».

Матеріал підготовлено за підтримки Міжнародного фонду «Відродження» в межах проекту «На шляху до членства в ЄС: адвокація екологічних і кліматичних питань», що реалізується Ресурсно-аналітичним центром «Суспільство і довкілля».

Матеріал відображає позицію авторів і не обов'язково відображає позицію Міжнародного фонду «Відродження».

Міжнародний фонд «Відродження» – одна з найбільших благодійних фондів в Україні, що з 1990-го року допомагає розвивати в Україні відкрите суспільство на основі демократичних цінностей. За час своєї діяльності Фонд підтримав близько 20 тисяч проектів, до реалізації яких долучилися понад 60 тисяч активістів та організацій України на суму понад 200 мільйонів доларів США.

Сайт: www.irf.ua

Facebook: [www.fb.com/irf.ukraine](https://www.facebook.com/irf.ukraine)

Ресурсно-аналітичний центр «Суспільство і довкілля» – неприбуткова громадська аналітична організація, створена у 2006 році для проведення незалежних досліджень та навчальноінформаційних заходів в Україні та регіоні Східної Європи, Кавказу та Центральної Азії.

www.rac.org.ua

© Ресурсно-аналітичний центр «Суспільство і довкілля», 2024

Зміст

Вступ.....	4
Розділ 1. залучення громадян та сучасне демократичне управління.....	5
Розділ 2..Інструменти залучення громадян до вироблення політики на рівні ЄС.....	8
2.1. Публічні консультації та зворотній зв'язок.....	8
2.2. Європейська ініціатива громадян.....	8
3.3. Платформа залучення європейських громадян.....	11
Розділ 3..Приклади інноваційних підходів до залучення громадян.....	13
3.1. Лабораторії політики.....	13
3.2. Європейський кліматичний пакт.....	14
3.3. REAL DEAL.....	18
Висновки.....	20

Вступ

Майбутнє України в найближчій перспективі визначатимуть два важливих процеси: планування і реалізація повоєнної відбудови України та підготовка до вступу України в ЄС. Залучення до цих процесів громадян і врахування їхньої думки є надзвичайно важливими, беручи до уваги потребу забезпечення демократичності та інклюзивності процесів, а також той факт, що підтримка громадськістю процесів відбудови та вступу України в ЄС є визначальною для їх ефективності та успішності.

Останні тенденції в ЄС та його державах-членах щодо залучення громадськості і громадян до формування та реалізації політик у найрізноманітніших сферах демонструють пошук нових форм і механізмів, які б забезпечували, щоб політичні процеси були більш інклюзивними та ефективніше враховували думку різних стейкхолдерів. Досвід використання таких інструментів є корисним для України з одного боку, з огляду на необхідність посилення залученості громадян до процесів відбудови та європейської інтеграції, з іншого боку, на плани України якомога швидше стати членом ЄС і користуватись можливостями, які мають громадяни Європейського Союзу.

Мета цього аналітичного документа – проаналізувати роль залучення громадян для забезпечення сучасного демократичного врядування, інструменти, які існують в ЄС для залучення громадян, а також конкретні приклади та проекти використання різних механізмів та форм залучення.

Документ складається з трьох основних розділів:

I. Залучення громадян та сучасне демократичне управління. У розділі аналізуються політичні рамки та контекст для посилення залучення громадян до формування та реалізації політик.

II. Інструменти залучення громадян до вироблення політики на рівні ЄС. У розділі аналізуються такі інструменти, як публічні консультації і зворотній зв'язок, європейська ініціатива громадян, платформа залучення європейських громадян.

III. Приклади інноваційних підходів до залучення громадян. У розділі аналізуються конкретні приклади проектів чи ініціатив, які спрямовані на посилення залучення громадян до формування та реалізації політик у різних сферах, як-от міграційна політика, впровадження Європейського зеленого курсу, кліматична політика ЄС.

Документ буде корисний для представників органів державної влади України, депутатів, представників громадських організацій, експертів, усіх тих, хто забезпечує, щоб процеси повоєнного відновлення і відбудови, а також європейської інтеграції були інклюзивними та враховували думку звичайних громадян у їх плануванні та реалізації.

Документ підготовлений експертами Ресурсно-аналітичного центру «Суспільство і довкілля» у рамках реалізації проекту «На шляху до членства в ЄС: адвокація екологічних і кліматичних питань», що реалізується за підтримки Міжнародного фонду «Відродження».

Розділ 1.

Залучення громадян та сучасне демократичне управління

Демократія не стоїть на місці, століттями адаптується до нових умов розвитку держави і суспільства. Політики, науковці, громадяни постійно шукають нові інструменти забезпечення демократичного управління державою, врахування думки громадян чи їх волевиявлення. Інколи такий пошук нових демократичних інструментів чи механізмів викликаний великими потрясіннями (війнами, пандеміями тощо), інколи – появою нових суспільних явищ (Інтернет, соціальні мережі, диджиталізація різних форм взаємодії держави і людей між собою тощо) чи поступовим зникненням звичних (наприклад, друковані газети чи користування бібліотеками).

Добре відомі серед екологічної спільноти концепції «належного врядування», «участі громадськості в процесі прийняття рішень» виникли на ґрунті вдосконалення процесів формування та здійснення державної політики на різних рівнях та у різних секторах. На практиці, вони часто сприймаються як формальні інструменти (наприклад, громадські слухання чи громадські обговорення в процесі розробки містобудівної документації чи регуляторних актів). Проте їх значення та цінність для ефективності та якості державної політики не варто недооцінювати.

Україна – не виняток. У порівнянні, наприклад, з 1990-ми роками, центральна та місцева влада набагато частіше вдається до прямого діалогу з громадянами та їх об'єднаннями через проведення різноманітних дискусій, форумів, круглих столів, зокрема й онлайн. Обмеження, пов'язані з пандемією COVID, значно посилили запит на електронні (онлайн) інструменти. Ми постійно спостерігаємо за впровадженням нових форм безпосереднього залучення громадян до державної політики: електронні петиції, головування в Дії, можливість подання онлайн зауважень до проектів рішень органів влади, громадські бюджети тощо.

Російська агресія 2022 року внесла зміни у весь процес суспільно-політичного життя в країні. Масштабність викликів та завдань, пов'язаних із відбиттям збройної агресії, повоєнною відбудовою та вступом до ЄС, створює потребу у пошуку нових форм залучення громадян. Воєнний стан, міграція, окупація, значна централізація влади, обсяги руйнувань безумовно впливають як на очікування громадян, так і на можливості влади виявляти ці очікування та залучати громадян до конкретних процесів.

Усі розвинені країни світу стоять перед викликом зниження довіри громадян до влади. За даними останнього дослідження ОЕСР у тридцяти країнах світу, громадян, які не довіряють уряду (44%), більше за тих, хто довіряє (39%)¹. На думку дослідників, вирішення цієї проблеми лежить у площині кращого залучення громадян, спілкування з ними на всіх рівнях.

Багато країн мають формальні стратегії для зміцнення демократії, які спираються на центральну й активну роль громадян. Наприклад, в Австралії Робоча група зі зміцнення демократії підкреслює, що «практичні підходи до демократичної стійкості повинні поєднувати захист, залучення та експерименти», а інші країни розпочали подібні ініціативи: Канадський план захисту демократії, «Щит демократії» в ЄС тощо².

¹ LOECD (2024), OECD Survey on Drivers of Trust in Public Institutions – 2024 Results: Building Trust in a Complex Policy Environment, OECD Publishing, Paris, <https://doi.org/10.1787/9a20554b-en>.

² Exploring New Frontiers of Citizen Participation in the Policy Cycle, Discussion Paper (2024), OECD Global Forum on Building Trust and Reinforcing Democracy Milan, Italy, 21–22 October 2024.

Практично кожна міжнародна організація має власні напрацювання чи політики з питань залучення громадян. ОЕСР, наприклад, попри свій економічний фокус діяльності, системно працює³ над питаннями посилення демократії багато років. У жовтні 2024 року вона провела другий Глобальний форум із розбудови довіри та посилення демократії⁴, на якому обговорювались питання довіри до державних інституцій, нові демократичні практики та новітні структурні зміни (штучний інтелект, зовнішнє втручання у відкриті суспільства, потребу у консенсусі щодо дій у сфері зміни клімату).

Європейський Союз демонструє постійний пошук нових форм та механізмів залучення громадян до прийняття рішень як на загальноєвропейському, так і національному рівні. Право громадян «на участь у демократичному житті Союзу» закріплене в самих установчих договорах ЄС:

«Кожен громадянин має право брати участь у демократичному житті Союзу. Рішення приймаються якомога відкритіше та ближче до громадян.»

Стаття 10(3) Договору про Європейський Союз⁵.

У 2023 році Європейська Комісія прийняла Рекомендації (ЄС) 2023/2836 про сприяння залученню та ефективній участі громадян і організацій громадянського суспільства у процесах формування державної політики⁶. Окрім рекомендацій щодо загальних рамок для ефективної участі громадян та їх об'єднань, Європейська Комісія окремо виділяє питання їх заохочення та підтримки до участі. Зокрема, Європейська Комісія рекомендує запроваджувати інструменти, які громадяни самі створюють/організують⁷ для участі та обговорення конкретних рішень чи політик. Це включає громадські асамблеї, панелі, інші форми діалогу та спільнотворення.

Багато цих форм знайомі нам. Наприклад, концепція спільнотворення не є новою для України і набула нового дихання⁸ під час повномасштабного вторгнення росії. Проте важливо підкреслити, що рекомендації Європейської Комісії підтверджують загальну тенденцію зі зміни фокусу від політичної участі (вибори, врахування думки громадян під час прийняття рішень органами виконавчої влади чи місцевого самоврядування) до активного їх залучення та виявлення їх думки.

На жаль, процес планування повоєнної відбудови України залишається непрозорим і закритим, особливо на міжнародному рівні організаційні та інституційні процеси відновлення від наслідків російської агресії наразі не включають спеціальних механізмів для забезпечення участі громадськості.⁹

Натомість, в Україні спостерігається чітке зростання запиту громадян на залучення до процесу відбудови. За даними нашого останнього соціологічного дослідження, врахування думки громад та людей – другий за важливістю принцип у процесі відбудови, який підтримують 40,5% мешканців України.¹⁰

³ <https://www.oecd.org/en/about/programmes/reinforcing-democracy-initiative.html>

⁴ <https://www.oecd-events.org/global-forum-on-democracy/en>

⁵ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A12016M010>

⁶ https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=OJ%3AL_202302836

⁷ "citizen-led exercises", див. п. 11 Рекомендацій.

⁸ <https://cedos.org.ua/news/11-gromad-otrymayut-finansuvannya-na-rozvytok-czentriv-spilnotovorennya/>

⁹ Повоєнна зелена відбудова України: процеси, зацікавлені сторони, участь громадськості, Аналітичний звіт, січень-лютий 2024, РАЦ «Суспільство і довкілля», <https://rac.org.ua/wp-content/uploads/2024/05/racse-post-war-green-reconstruction-of-ukraine-ukr.pdf>

¹⁰ Європейське майбутнє України: довкілля, енергетика та повоєнна відбудова очима громадян. Аналітична записка. – Ресурсно-аналітичний центр «Суспільство і довкілля», DiXi Group (2024), <https://rac.org.ua/wp-content/uploads/2024/12/racse-the-european-future-of-ukraine-ukr.pdf>

На яких принципах повинно відбуватись повоєнне відновлення України?

Джерело: Суспільство і довкілля, Діксі груп (2024).

З огляду на зростання зацікавленості громадян у процесах відбудови, варто розробити і втілювати проактивні підходи до виявлення думки громадян та їх залучення до планування відбудови: від планів до конкретних проєктів відновлення.

Головний практичний виклик для України та інших країн є пошук інструментів, які спрацюють в конкретний момент часу та для конкретного виду рішень. Інструменти для залучення громадян, які будуть успішними в одній громаді, можуть бути неефективними в іншій. Механізм пошуку спільного бачення відбудови населеного пункту чи житла значно відрізнятиметься від намагання отримати думку громадян щодо розвитку чи будівництва об'єктів електроенергетики.

У цьому контексті важливий сам політичний принцип – прагнення виявити думку громадян та громад, залучити їх, особливо коли формальні процедури громадських обговорень виявились неефективними. Це дозволить використати досвід інших країн, їх громадянського суспільства.

Розділ 2.

Інструменти залучення громадян до вироблення політики на рівні ЄС.

2.1. Публічні консультації та зворотній зв'язок

У ЄС є два цікаві механізми для безпосереднього зв'язку між інституціями та громадянами ЄС: портал для консультацій та платформа для пропозицій з питань спрощення регулювання.

Спеціальний портал - [Have Your Say - Public consultations and feedback portal](#) (Висловіть свою думку - портал публічних консультацій та зворотного зв'язку) є одним з інструментів проведення публічних консультацій.

Комісія прагне почути точку зору громадян щодо законодавства і політик, які зараз розробляються. На порталі необхідно зайти на ініціативу, щоб дізнатися більше, переглянути відгук або залишити власний відгук. По кожній ініціативі зазначається тема, тип акту і період консультацій, а також можна ознайомитись з коротким змістом та подивитись проекти документів. Можна не лише подати свій коментар, але й побачити, що пропонують інші. Коментар можна подати як публічно, так і анонімно.

На порталі можна подавати коментарі щодо оцінки та перегляду політик. Комісія враховує ці коментарі, коли готує ініціативи чи переглядає політики.

Існує також платформа [Have Your Say: Simplify!](#), яка допомагає спростити існуюче законодавство ЄС (Висловіть свою думку: спростіть!). Пропозиції враховуються в роботі платформи Fit for Future, групи експертів високого рівня, яка підтримує Комісію у скороченні бюрократичних процедур і адаптації існуючого законодавства ЄС до майбутнього.

Пропозиції, отримані через веб-сайт «Висловіть свою думку: спростіть!», не будуть прийняті до уваги, якщо вони стосуються:

- а) законодавства, яке розглядається Європейським Парламентом і Радою в рамках законодавчої процедури на момент подання пропозиції;
- б) законодавства, яке було імплементовано менше ніж за два роки до надання вхідних даних, оскільки в цьому випадку було б передчасно робити висновки щодо його імплементації;
- в) питання, яке є національною відповідальністю, або питання, пов'язане з національною реалізацією в конкретній державі-члені. Однак, якщо проблема виникає в кількох державах-членах, її можна взяти до уваги;
- г) питання, яке є предметом планових або поточних консультацій соціальних партнерів.

2.2. Європейська ініціатива громадян

Європейська ініціатива громадян – це механізм ЄС, спрямований на посилення прямої демократії шляхом надання можливості громадянам ЄС брати безпосередню участь у

³ https://citizens-initiative.europa.eu/_en#openLanguageSwitcher

розробці політик та законодавства ЄС¹¹. Механізм був запроваджений Лісабонським договором у 2007 році, який, серед іншого, зазначає: «Не менше одного мільйона громадян, які є громадянами значної кількості держав-членів можуть виступити з ініціативою запросити Європейську Комісію, в межах її повноважень, подати будь-яку відповідну пропозицію з питань, у яких громадяни вважають, що законодавчий акт Союзу потрібен для виконання Договорів».¹²

Ініціатива дозволяє звернутись до Європейської Комісії з проханням підготувати законодавство з питання, яке має значення для громадян ЄС та входить до компетенції Європейської Комісії. Це право звертатись до Європейської Комісії з проханням ініціювати законодавчу пропозицію ставить громадян на ті самі умови, що й Європейський Парламент чи Рада ЄС.

Для розгляду ініціативи Європейською Комісією потрібен 1 млн підписів з як мінімум 7 держав-членів ЄС.

Практичні заходи, умови та процедура Європейської ініціативи громадян визначені в Регламенті 2019/788 про Європейську ініціативу громадян¹³, який набув чинності 1 січня 2020 року. Імплементативний регламент Комісії (ЄС) № 2019/1779 встановлює технічні особливості для онлайн-систем збору Європейської ініціативи громадян¹⁴.

Регламент підтверджує право громадян подавати ініціативу. Держави-члени можуть встановити мінімальний вік для підтримки ініціативи на рівні 16 років відповідно до своїх національних законів, і в такому випадку вони повинні повідомити про це Комісію. Відповідно до чинного законодавства, держави-члени та Комісія забезпечують, щоб люди з обмеженими можливостями могли реалізувати своє право на підтримку ініціатив і мали доступ до всіх відповідних джерел інформації про ініціативи нарівні з іншими громадянами.

Європейська Комісія та держави-члени допомагають громадянам реалізувати своє право на ініціативу, зокрема (1) Європейська Комісія публікує настанови (як в паперовому вигляді, так і в онлайн форматі) про те, як подати ініціативу на усіх мовах держав-членів ЄС; (2) Європейська Комісія надає безкоштовну онлайн платформу для ініціативи, а кошти для її підтримки і функціонування покриваються з бюджету ЄС; (3) Європейська Комісія створює онлайн-реєстр з ініціативами та забезпечує його роботу; (4) Після реєстрації ініціативи Комісією, вона забезпечує переклад змісту ініціативи, включно з додатками, усіма офіційними мовами ЄС; (5) Кожна держава-член встановлює контактні пункти для надання інформації та допомоги групам організаторів.

Регламент визначає детальні умови збору підписів та передання ініціативи Комісії. Також передбачається проведення громадських слухань для представлення ініціативи Європейському Парламенту. Після громадських слухань Європейський Парламент оцінює політичну підтримку ініціативи.

Через шість місяців після публікації ініціативи та публічних слухань, Комісія викладає у комюніке свої правові та політичні висновки щодо ініціативи та дій, які вона має намір вжити.

Якщо Комісія має намір вжити заходи у відповідь на ініціативу, включаючи, якщо це доцільно, ухвалення однієї чи кількох пропозицій щодо правового акту Союзу, у комюніке також вказується запланований графік цих дій.

Комісія надає в реєстрі та на загальнодоступному веб-сайті Європейської ініціативи громадян актуальну інформацію про виконання заходів, викладених у повідомленні, прийнятому у відповідь на ініціативу.

¹²Treaty of Lisbon amending the Treaty on European Union and the Treaty Establishing the European Community. (2007/C 306/01) <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A12007L%2FTXT>

¹³ Regulation (EU) 2019/788 of the European Parliament and of the Council of 17 April 2019 on the European citizens' initiative <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1558082143592&uri=CELEX:32019R0788>

Для зручності громадян Європейська Комісія розробила спеціальний посібник¹⁵ про те, як подавати ініціативу. Посібник називає 6 основних кроків подання ініціативи:

Крок 1. Розпочати. Перш ніж запускати ініціативу, варто розглянути деякі ключові практичні аспекти. Ви повинні спочатку створити групу організаторів, що складається принаймні з 7 громадян ЄС, які проживають у 7 різних країнах ЄС. Для цього вам потрібно зібрати людей з різних країн ЄС, які готові підтримати вашу справу. Детальні поради щодо збору підписів ви можете знайти на Форумі¹⁶ Європейської ініціативи громадян.

Крок 2. Зареєструвати ініціативу. Створіть обліковий запис організатора, щоб керувати своєю ініціативою та підтримувати зв'язок із Комісією протягом усього життєвого циклу. Надайте опис вашої ініціативи однією з офіційних мов ЄС. Комісія не зобов'язана реєструвати всі ініціативи. Вона реєструє лише ініціативи, які відповідають певним критеріям. Після того, як ви звернетесь з проханням про реєстрацію вашої ініціативи, Комісія оцінить, приймати її чи ні. Ви отримаєте відповідь протягом 2 місяців (або в деяких випадках 4 місяців). Якщо Комісія вирішила зареєструвати вашу ініціативу, вона буде опублікована на спеціальному веб-сайті.

Крок 3. Отримайте підтримку. Ви повинні отримати підтримку щонайменше 1 мільйона громадян ЄС, з пороговими значеннями (мінімальним числом) принаймні в 7 країнах ЄС. Вони повинні заповнити спеціальну форму заяви про підтримку. Можна збирати підтримку через паперові форми або онлайн (за допомогою системи збору онлайн).

Крок 4. Отримайте підтвердження заяв про підтримку. Якщо вам вдасться зібрати достатню кількість підписів протягом 12 місяців, згрупуйте їх за приналежністю до держави-члена та надішліть для перевірки відповідальним органам у кожній країні ЄС. У вас є до 3 місяців, щоб зробити це з дати закінчення періоду збору. Потім органи влади мають ще 3 місяці, щоб перевірити, скільки заяв є дійсними (вони видадуть вам сертифікат для цього).

Крок 5. Подайте свою ініціативу. Після того, як ви отримаєте останній сертифікат від національних органів влади, у вас є 3 місяці, щоб подати свою ініціативу до Комісії разом з інформацією про підтримку та фінансування, які ви отримали для ініціативи.

Крок 6. Отримайте відповідь. Після подання ініціативи починається її розгляд. Протягом 1 місяця: Ви зустрінетеся з представниками Комісії, щоб детально пояснити питання, порушені у вашій ініціативі. Протягом 3 місяців Ви матимете можливість представити свою ініціативу на публічних слуханнях у Європейському Парламенті. Протягом 6 місяців: Комісія вкаже, які дії (якщо такі будуть) вона запропонує у відповідь на вашу ініціативу, а також причини вжиття (або невжиття) дій. Ця відповідь буде у формі комюніке, офіційно прийнятого Колегією уповноважених і опублікованого всіма офіційними мовами ЄС. Ви зустрінетеся з представниками Комісії, які більш детально пояснять своє рішення щодо вашої ініціативи.

Проте з моменту свого заснування лише 10 ініціатив – зі 110, які були належним чином зареєстровані – зібрали 1 мільйон підписів, необхідних для ініціювання відповіді від Комісії. Окрім цього, жодна з успішних ініціатив не втілилася в законодавчу пропозицію, яка б повністю враховувала вимоги ініціативи – в кращому випадку вони призводили до часткових перемог.¹⁷

¹⁴ Commission Implementing Regulation (EU) 2019/1799 of 22 October 2019 laying down technical specifications for individual online collection systems pursuant to Regulation (EU) 2019/788 of the European Parliament and of the Council on the European citizens' initiative. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32019R1799>

¹⁵ <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/68170c3d-38ed-11ef-b441-01aa75ed71a1>

¹⁶ <https://citizens-initiative-forum.europa.eu/en>

¹⁷ <https://www.thegoodlobby.eu/are-european-citizens-initiatives-worth-the-effort/>

3.3. Платформа залучення європейських громадян

Платформа [Citizens' Engagement Platform](#) була створена за рекомендацією Конференції про майбутнє Європи ([Conference on the Future of Europe](#)). На платформі можна взяти участь у дискусіях на теми, які стосуються всіх громадян. Вона діє за принципом «голос кожного важливий».

На панелях громадян збирають громадян з усіх 27 держав-членів, випадково обраних, які діляться своїми думками та ідеями у таких сферах як економіка, соціальна справедливість, робочі місця, освіта, культура, молодь, спорт, цифрова трансформація, демократія, цінності, безпека, верховенство права, зміна клімату, здоров'я, міграція, роль ЄС у світі. Тематика самих дискусій є більш вузькою. Наприклад, що робити з харчовими відходами, права і можливості навчатись в інших країнах ЄС, як покращити енергоефективність тощо.

Учасники мають можливість спілкуватись своєю власною мовою завдяки перекладу.

Кожна панель складається з 150 випадково обраних громадян з усіх держав-членів, кожен третій з яких молодших 26 років, що забезпечує належний діалог між поколіннями.

Панель поєднує роботу в малих групах (приблизно 12 осіб) та пленарну роботу (усі 150 учасників разом). В малих групах є можливість обговорити різні аспекти питання, а потім на пленарному засіданні ділитись інформацією, слухати, реагувати на пропозиції інших груп. У цій роботі панелістам допомагають фасилітатори, які є експертами.

Головним організатором таких панелей є Європейська Комісія.

Останні такі консультації відбувались у першій половині 2024 року і стосувались теми енергоефективності. Вони поєднували як онлайн обговорення, так і проведення панелі. У підсумку, було зібрано 273 внески громадян, 140 коментарів та 230 підписів про підтримку. Завдяки цифровій участі, майже 300 громадян змогли взяти участь у процесі.¹⁸

У цьому процесі була використана триступенева методологія:

- (1) Кількісний аналіз внесків та коментарів. Тут був застосований тематичний підхід: кожен внесок був позначений як відповідне предметне питання. Це дозволило пріоритизувати ідеї, запропоновані громадянами.
- (2) Аналіз внесків за певними темами: вручну проведений якісний аналіз. Це включало тематичне групування, що привело до побудови «тем громадян», визначені їх появою в тому чи іншому вимірі.
- (3) Врахування коментарів і схвалення: проведено аналіз кожного внеску і коментаря, виділено певні внески, які ілюструють тему.

У процесі розрізняли внески громадян, коментарі, схвалення, виміри та теми (підкатегорії вимірів).

У результаті, було виділено 10 вимірів (обізнаність, енергетична модернізація, транспорт і мобільність, ВДЕ, підтримка і субсидії, створення і зберігання, солідарність, опалення, освітлення, зелені простори). Деякі виміри мають лише одне тематичне питання, інші – декілька. Наприклад, вимір «Обізнаність» має аж 6 тематичних питань, як-от підвищення інформованості для сприяння кращому споживанню, організація зустрічей та обмінів на усіх рівнях, навчання громадян з раннього віку, заохочення громадян змінювати свою поведінку, повідомлення громадян про доступні для них варіанти, залучення громадян. Вимір «ВДЕ» включає три питання: використання зеленішої енергії, виділення фінансування для сприяння зеленій енергії, повторне використання відходів. По кожному тематичному питанню було запропоновано короткий аналіз наданих внесків.

¹⁸https://citizens.ec.europa.eu/document/download/83674d31-8de3-4fa9-8c83-8d1c5cf12549_en?filename=5fa0fa02-a77c-4885-9ad7-cfbc6ff6175a.pdf

Громадяни підкреслили необхідність практичних підходів, які орієнтовані на громади, паралельно з системними змінами.

На думку Європейської Комісії, використання такої платформи суттєво покращило розуміння колективного бачення посилення енергоефективності в ЄС. Поєднання онлайн внесків з проведенням панелі громадян збагатило діалог і забезпечило, щоб різні точки зору були розглянуті у фінальних висновках. Важливо зазначити, що результати не можна розглядати як репрезентативні. Тим не менше, вони, з одного боку, виявили інноваційні ідеї, з іншого, дали загальне розуміння пріоритетів громадян.

Розділ 3.

Приклади інноваційних підходів до залучення громадян

3.1. Лабораторії політики

Проект MUST-a-Lab¹⁹ пропонує системне та довгострокове залучення мігрантів і шукачів притулку до міст і громад шляхом створення так званих «лабораторій політики» (policy laboratories), у яких обговорюються та вдосконалюються існуючі місцеві стратегії інтеграції.

MUST-a-Lab пропонує системне та довгострокове залучення мігрантів та шукачів притулку в 6 європейських муніципалітетах (Мехелен (Бельгія), Фуенлабрада (Іспанія), Лівадія (Греція), Модена (Італія), Гренобль Альпи Метрополь (Франція), Відень (Австрія)). Кожне з цих міст має власну історію міграції та розробило значний передовий досвід у стратегіях інтеграції. Лабораторії політики прагнуть безпосередньо впливати на кожне місто, покращуючи та коригуючи реалізацію їхніх інтеграційних стратегій спільними зусиллями всіх зацікавлених сторін, включаючи самих мігрантів.

Заходи, які обговорюються в кожній політичній лабораторії, зосереджені на темі, попередньо обраній відповідно до місцевих потреб щодо інтеграції спільнот мігрантів і шукачів притулку.

Ці лабораторії об'єднують різні типи місцевих стейкхолдерів: офіційних стейкхолдерів, які зазвичай беруть участь у місцевій політиці, та «низових» стейкхолдерів, які близькі до остаточного впровадження політики, а також відомих стейкхолдерів із мігрантів та «впливових осіб» у спільноті мігрантів.

Вибір тематики для лабораторій здійснювався з Плану дій ЄС щодо інтеграції та інклюзивності на 2021-2027 роки, а також із врахуванням місцевих потреб. Вважається, що лабораторії матимуть довгостроковий вплив на стратегії місцевої інтеграції чотирма способами:

- По-перше, мігранти та шукачі притулку стануть активними учасниками стратегій місцевої інтеграції, які зможуть впливати на впровадження цих стратегій, ділячись своїми поглядами та досвідом із відповідними зацікавленими сторонами.
- По-друге, місцеві зацікавлені сторони стають учасниками співпраці, які володіють необхідною інформацією для реалізації ефективних стратегій.
- По-третє, лабораторії дозволять зацікавленим сторонам розробляти дії, які доповнюють дії інших зацікавлених сторін.
- По-четверте, практика лабораторій дозволяє громадам оптимізувати всі існуючі та нові стратегії інтеграції.

Метод лабораторій політики може використовуватись іншими муніципалітетами та громадами для покращення своїх інтеграційних стратегій із залученням усіх відповідних зацікавлених сторін.

¹⁹ <https://www.must-a-lab.eu/>

3.2. Європейський кліматичний пакт

Європейський кліматичний пакт – ініціатива Європейської Комісії, спрямована на об'єднання зусиль держав, громадськості та бізнесу для боротьби зі зміною клімату та переходу до сталого розвитку. Ініціатива є невід'ємною частиною Європейського зеленого курсу, основною метою якого є досягнення кліматичної нейтральності Європи до 2050 року. Головне завдання Європейського кліматичного пакту – залучити громадян та громадянське суспільство до кліматичних дій, посилити обізнаність та поінформованість із кліматичних питань, стимулювати прихильність до кліматичних та екологічних дій, а також до більш сталої поведінки.

Європейський кліматичний пакт стартував у грудні 2020 року і, як і сам ЄЗК, є відповіддю на запит людей в ЄС щодо посилення дій у боротьбі зі зміною клімату та адаптації до неї. Опитування громадської думки в ЄС підтверджують, що зміна клімату є серйозною проблемою, як і бажання особисто брати участь у боротьбі зі зміною клімату.²⁰

Європейський кліматичний пакт – це ініціатива Європейської Комісії, спрямована на залучення різних зацікавлених сторін та громадянського суспільства до дій щодо клімату та більш сталого способу життя. Пакт запропонує людям та організаціям способи дізнатися про зміну клімату, розробити та впровадити рішення, а також налагодити зв'язок з іншими, щоб примножити вплив цих рішень. Пакт створить живий простір для обміну інформацією, дискусій і дій щодо кліматичної кризи. Він запропонує підтримку європейському кліматичному руху для зростання та консолідації.

Комюніке Європейської Комісії (10.12.2020)

Європейський кліматичний пакт закладає ключовий підхід до кліматичних дій в ЄС – активне залучення усього громадянського суспільства та зацікавлених осіб, створення унікального простору для обміну знаннями, розроблення практичних рішень та посилення їх впливу через співпрацю, консолідацію та масштабування успішних кліматичних практик. Як зазначає Європейська Комісія, Європейський кліматичний пакт – це можливість більше дізнатися про зміну клімату, спілкуватися та обмінюватися ідеями, розробляти та впроваджувати практичні кліматичні дії.

Можна виокремити такі основні напрями діяльності у рамках пакту:

- кліматична поінформованість та обізнаність, поширення знань про кліматичні зміни та екологічні проблеми;
- підтримка практичних дій для захисту клімату, зокрема таких ініціатив, як зелені зони (насадження), зелена мобільність, зелені будівлі та зелені навички тощо;
- підтримка та просування спільнотворення у кліматичних діях, розвиток мереж і платформ для обміну досвідом, а також сприяння локальним кліматичним ініціативам.

Одним із ключових підходів, закладеним у функціонування Європейського кліматичного пакту, – це його спрямованість на широке залучення усіх бажаючих впроваджувати кліматичні дії. Будь-хто, не зважаючи на його досвід (чи то початківець, чи то людина із досвідом із впровадження кліматичних дій), заохочуються долучитися до пакту. Це може бути як звичайний мешканець, так і, наприклад, місто, громада, організація чи асоціація.

¹⁹ Special Eurobarometer. Number 513. European Commission: DG Climate Action, July 2021. <https://www.europeansources.info/record/climate-change-8/>; Special Eurobarometer. Number 538. European Commission: DG Climate Action, July 2023. <https://www.europeansources.info/record/climate-change-9/>

Європейська Комісія запустила спеціальну вебсторінку «Європейський кліматичний пакт»,²¹ завдяки якій та низці цифрових рішень розширено можливості звичайних мешканців, представників організованого суспільства та інших зацікавлених осіб долучитися до пакту, у зручний спосіб перетворити свої бажання у практичні дії.

Кожен може стати учасником Європейського кліматичного пакту шляхом:²²

- **зменшення власного вуглецевого сліду**²³ – на рівні індивідуальних дій кожен може впроваджувати щоденні практики, які є екологічно дружніми та зменшують вплив на клімат. Для цього Європейський кліматичний пакт разом із ActNow (кампанією ООН за індивідуальні дії щодо зміни клімату та сталого розвитку) та AWorld (цифровою платформою, що управляється ШІ) запустили мобільний додаток, який вимірює вплив щоденної діяльності²⁴;
- **проведення групових кліматичних заходів.**²⁵ Суть такої участі полягає у гуртуванні друзів, сімей, колег, сусідів чи більшої спільноти навколо проведення конкретних кліматичних заходів, обміну досвідом і практичного втілення кліматичних ідей на місцевому рівні. Щоб стати частиною Європейського кліматичного пакту потрібно зареєструвати таку ініціативу, провести її та поділитися результатами;

Швидкі інструменти для залучення громадян до групових кліматичних дій

Європейський кліматичний пакт пропонує інструменти, за допомогою яких можна легко та з мінімальною підготовкою організувати та провести кліматичні заходи у громаді:

- **Кліматичні ігри** – інструмент пропонує набір кліматичних ігор у формі веселих інтерактивних заходів, за допомогою яких можна залучити людей до кліматичних дій.
- **Екологічно чиста їжа для спільного застілля** – спосіб зібрати людей разом, щоб розділити здорову та екологічно чисту їжу, скуштувати різні страви та обмінятися рецептами.
- **Кліматична прогулянка** – пропонує проведення місцевих екскурсій, під час яких демонструються сталі місцеві практики та ініціативи, надихаючи таким чином інших до дій.
- **Фоторозповідь** – спрямований на проведення воркшопів, в яких учасники за допомогою фотографій фіксують кліматичні проблеми, осмислюють і шукають шляхи їх вирішення.
- **«Парламент рівних»** – інструмент, який сприяє обговоренню того, як перехід до кліматичної нейтральності може працювати на практиці, у повсякденному житті та які політики слід запровадити. Інструмент охоплює теми мобільності, енергетики, їжі та споживання.
- **Місцева ініціативна кліматична група** – інструмент, що сприяє гуртуванню людей навколо проведення місцевих заходів, спрямованих на досягнення спільних завдань (наприклад, створення спільного саду, місцевої енергетичної спільноти).

²¹ European Climate Pact. European Commission https://climate-pact.europa.eu/index_en

²² What is European Climate Pact? European Commission https://climate-pact.europa.eu/document/download/18164bed-b4d0-4a9c-a46f-4bf055656838_en?filename=What%20is%20the%20Climate%20Pact.pdf

²³ Take individual action. European Climate Pact. https://climate-pact.europa.eu/get-involved/take-individual-action_en

²⁴ AWorld <https://aworld.org/#>

²⁵ Host a group activity. European Climate Pact https://climate-pact.europa.eu/get-involved/host-group-activity_en

- **використання та поширення інформаційних ресурсів**, що пропонуються Європейським кліматичним пактом. Ключовою ідеєю такого залучення до пакту є одержання та широке розповсюдження чіткої і точної інформації про зміну клімату та кліматичні заходи. Академія кліматичних дій ЄС²⁶ – онлайн ресурс, покликаний інформувати всіх про наслідки зміни клімату, а також про найкращі способи протидії зміні клімату. Академія пропонує інформаційні та навчальні ресурси, які спрямовані на покращення знань про клімат та сприяють впровадженню конкретних практичних дій;
- **організації власного супутникового заходу**.²⁷ Європейська Комісія запрошує громадян та організації проводити власні заходи як частину Європейського кліматичного пакту. Проведення супутникового заходу дає організаторам можливість не лише поділитися своїми ідеями та обговорити рішення з місцевою спільнотою, але й популяризувати свою діяльність серед широкої аудиторії пакту, розширити охоплення та запросити нові мережі до події. Для цього захід потрібно зареєструвати. Після схвалення заявки, інформація про захід публікується на спеціальному [сайті](#) супутникових подій Європейського кліматичного пакту.
- **стати послом Європейського кліматичного пакту**.²⁸ Посли пакту інформують, намагаються і підтримують кліматичну політику та дії у своїх громадах, спільнотах і мережах. Зараз є 799 послів пакту, вони призначаються на початку року на один рік. Щоб стати послом пакту, особа повинна відповідати визначеним вимогам і сповідувати цінності пакту. Якщо особа не відповідає вимогам, вона може долучитися до Європейського кліматичного пакту, ставши другом пакту. Для цього їй достатньо лише підписатися на електронну розсилку пакту;

Обличчя Європейського кліматичного пакту: послы пакту

Європейський кліматичний пакт налічує 799 послів.²⁹ Це лідери організацій та об'єднань, громад, неформальних груп і рухів, мери, парламентарі, політики та державні службовці. Кожен демонструє свою відданість боротьбі зі зміною клімату. Ось один із прикладів.

Фріда Беррі Еклунд - Супер мама. Фріда, шведська письменниця з питань клімату та спеціаліст із комунікацій, присвятила значну частину свого життя залученню людей до кліматичних заходів. Коли вона стала мамою, проблема зміни клімату для неї набула нового значення, оскільки вона усвідомила вплив зміни клімату на життя її дитини, а також на розуміння порушення прав дітей в усьому світі. Зараз Фріда допомагає дорослим у спілкуванні з молоддю про кліматичну кризу та працює над озелененням шкільної системи освіти. У 2015 році вона запустила платформу кліматичних батьків [«Клімат наших дітей»](#), яка надає підтримку дорослим у донесенні дітям інформації про проблеми зміни клімату.

Джерело: Make a difference: Join the European Climate Pact // https://climate-pact.europa.eu/articles-and-events/pact-articles/make-difference-join-european-climate-pact-2024-10-01_en

²⁶ EU Climate Action Academy. European Climate Pact https://climate-pact.europa.eu/eu-climate-action-academy_en

²⁷ Register a satellite event. European Climate Pact https://climate-pact.europa.eu/get-involved/register-satellite-event_en

²⁸ Become a Pact Ambassador. European Climate Pact. https://climate-pact.europa.eu/get-involved/become-pact-ambassador_en

²⁹ Станом на 12.12.2024 // Climate Pact Ambassadors https://climate-pact.europa.eu/meet-community/climate-pact-ambassadors_en

- **стати партнером Європейського кліматичного пакту.**³⁰ Партнери пакту – це організації, які займаються проблемами зміни клімату та роблять внесок у стале майбутнє. Організації стають прикладом та надихають інших зацікавлених осіб, діють як мультиплікатори, заохочуючи мешканців, організації, регіональні та національні уряди брати участь у кліматичних діях. Щоб стати партнером пакту організація повинна відповідати встановленим вимогам, але будь-яка організація може долучитися до Європейського кліматичного пакту як друг пакту, підписавшись на його електронну розсилку.

Обличчя Європейського кліматичного пакту: партнери пакту

Європейський кліматичний пакт налічує 52 партнера.³¹ Їх діяльність охоплює різні напрями боротьби зі зміною клімату: пом'якшення та адаптація до зміни клімату, енергоефективність та відновлювані джерела енергетики, циркулярна економіка та управління відходами, освіта, підвищення обізнаності та зміна поведінки, мистецтво та культура, робота з молоддю тощо. Різняться і дії та заходи, які впроваджують партнери. Наприклад, **Cycling 4 Climate** – фундація, яка підвищує обізнаність населення про зміну клімату через організацію велосипедних заходів. Фундація заснована у 2019 році в Нідерландах. За п'ять років кількість учасників її заходів зростає з 50 до 2 500 велосипедистів, а вело-маршрути тепер проводяться в Бельгії, Франції, Польщі, Італії та Швейцарії. У 2025 році вона хоче охопити усі держави-члени ЄС велосипедними кліматичними заходами. Її заходи будуються на трьох ключових елементах:

- клімат – маршрут повинен мати очевидний зв'язок зі зміною клімату (наприклад, підвищення рівня моря, посухи, зникнення льодовиків, лісові пожежі тощо);
- виклик – відстань, яку необхідно буде подолати, потребуватиме від учасників значних зусиль;
- зобов'язання – учасникам пропонується виміряти свій вуглецевий слід, розробити план щодо його зменшення та, в ідеалі, компенсувати свої історичні викиди.

Джерело: Climate Pact Partners. European Climate Pact https://climate-pact.europa.eu/meet-community/climate-pact-partners/cycling-4-climate_en

Посли та партнери пакту активно працюють у своїх громадах, спільнотах та мережах, просуваючи ідеї сталого розвитку та екологічної відповідальності. Завдяки широкому залученню до кліматичних дій (де кожен залучений громадянин робить свій посильний внесок) послы та партнери пакту сприяють підвищенню обізнаності населення щодо кліматичних змін та заохочують до конкретних дій на всіх рівнях.

³⁰ Become a Partner of the Pact. European Climate Pact https://climate-pact.europa.eu/get-involved/become-partner-pact_en

³¹ Станом на 12.12.2024 // Climate Pact Partners https://climate-pact.europa.eu/meet-community/climate-pact-partners_en

3.3. REAL DEAL

REAL DEAL – спільнота європейців, об'єднаних навколо побудови нової моделі екологічного громадянства для Європи, моделі, в якій європейці знаходяться в центрі процесу прийняття рішень та впровадження конкретних дій заради добробуту людства та збереження планети.³²

Спільнота REAL DEAL є частиною ширших зусиль зі сприяння активній участі громадськості у зеленому та справедливому переході. Ресурсно-аналітичний центр «Суспільство і довкілля» мав можливість долучитися до діяльності REAL DEAL. Ми провели низку фокус-груп, тестуючи цю форму дорадчої демократії як спосіб врахування думки громадян у формуванні кліматичної та екологічної політики.

Місія REAL DEAL полягає у пошуку та розробленні нових підходів залучення громадян до процесів прийняття рішень із питань зеленого та справедливого переходу, врахування їхніх думок і голосів.

Досягнення амбітної цілі ЄЗК, а саме кліматично нейтральної Європи до 2050 року, вимагає від установ та органів ЄС вжиття конкретних кроків із активного залучення та врахування думок європейців. Тому на порядку денному постало питання пошуку шляхів включення звичайних мешканців і загалом громадськості до формування кліматичної політики ЄС, розбудови нових форматів співпраці влади та громадянського суспільства. Яскравим прикладом є проєкт REAL DEAL, який розглядає потенціал дорадчої демократії, її форм участі громадян у виробленні екологічної та кліматичної політики в ЄС.

REAL DEAL (Reshaping European Advances towards green Leadership Through Deliberative Approaches and Learning – Реформування європейського прогресу в напрямку зеленого лідерства за допомогою дорадчих підходів та навчання) – дослідницький проєкт, який переформатовує активну участь громадян та зацікавлених сторін навколо Європейського зеленого курсу. Його ключова ідея – поставити європейців, які є виразниками потреб і бажань звичайних людей, у центр уваги Європейського зеленого курсу та трансформації, яку він обіцяє.

Про що проєкт REAL DEAL?³³

REAL DEAL працює над створенням та випробуванням нових інструментів розвитку дорадчої демократії у процесах прийняття рішень із зеленого та справедливого переходу. Проєкт спрямований на створення всеосяжного протоколу повноцінної участі громадян у досягненні цілей Європейського зеленого курсу, розроблення нової гібридної моделі політичної інклюзивності та напрацювання порад із залучення громадськості, застосування відповідних рекомендацій європейськими установами, державами-членами ЄС та громадянським суспільством.

REAL DEAL досягає свої цілі та завдання шляхом:

- перетворення дорадчої демократії у невід'ємну частину процесу формування політики в ЄС, зокрема й Європейського зеленого курсу;
- втілення моделі екологічного громадянства у реальність. Поінформованість та визнання принципів дорадчої демократії, взаємодія з представниками влади на всіх рівнях (від місцевого до загальноєвропейського) має стати основою реальних змін у суспільстві;

³³ REAL DEAL <https://www.realdeal.eu/>

³⁴ https://www.realdeal.eu/the_real_deal_project

- створення альянсів, розбудови співпраці з організаціями громадянського суспільства, державними установами та зацікавленими сторонами з усієї Європи;
- розбудови майбутніх інституцій – спільнота REAL DEAL має стати основою для створення Академії громадянського обговорення для взаємного навчання та підготовки майбутніх поколінь.

REAL DEAL у дії

REAL DEAL напрацював низку пропозицій для практичного втілення дорадчої демократії, врахування думок громадян при формуванні екологічної та кліматичної політики, проактивного врахування думки громадянського суспільства. Наприклад:

Посібник REAL DEAL: Основи залучення громадян до Європейського зеленого курсу. Посібник містить загальні практичні рекомендації для політиків, установ, організацій громадянського суспільства та інших зацікавлених сторін, які беруть участь у консультаціях, пов'язаних із Європейським зеленим курсом.

Посібник REAL DEAL: Консультації та участь громадян в Європейському зеленому курсі.

Посібник пропонує загальні практичні рекомендації для громадян, організацій громадянського суспільства, інших зацікавлених сторін, органів виконавчої влади, урядів та юристів щодо правових та інституційних аспектів, пов'язаних з потенційними методами та механізмами досягнення цілей Європейського зеленого курсу.

Приєднатись до спільноти REAL DEAL може будь-хто, незалежно від його приналежності до держав-членів ЄС. Для цього потрібно надіслати [формуляр](#).

Для широкого залучення зацікавлених осіб та обговорення екологічних і кліматичних питань, напрацювання пропозицій щодо їх вирішення REAL DEAL запустив електронну платформу [My REAL DEAL](#). Метою цієї платформи є сприяння активному, відкритому, конструктивному та шанобливому діалогу між її членами.

Висновки

Європейський Союз демонструє постійний пошук нових форм і механізмів залучення громадян до прийняття рішень як на загальноєвропейському, так і національному рівні. Вивчення досвіду ЄС з цього питання є важливим для України в контексті її підготовки до членства в ЄС і впровадження подібних інструментів в Україні. Це покращить застосування принципів належного врядування в Україні та зробить процес вироблення політики більш прозорим та інклюзивним.

В Україні існує запит від громадян на посилення врахування їх думки та думки громад у процесах повоєнної відбудови і відновлення України, а також європейської інтеграції та підготовки до членства в ЄС. На сьогодні існує багато обмежень щодо залучення громадян, тому це питання потребує належної уваги з боку органів державної влади і місцевого самоврядування. Організації громадянського суспільства можуть відігравати важливу роль і бути свого роду «посередниками» між органами державної влади, інституціями ЄС, міжнародними організаціями та звичайними громадянами України.

Механізми та інструменти залучення громадян до вироблення та реалізації політик повинні бути не лише різноманітними, інклюзивними, всеохоплюючими, але й дієвими. Процеси діджиталізації дають можливість охопити залученням велику кількість громадян і застосовувати різні форми такого залучення. Проте, якщо в результаті діяльності платформ, форм зворотного зв'язку, креативних інструментів тощо не відбуваються позитивні зміни у суспільстві, такі інструменти є неефективними і лише імітують залучення звичайних громадян.

Застосування інструментів залучення повинно враховувати особливості роботи з різними цільовими групами, а також потребу взаємодії різних цільових груп у процесі вироблення та реалізації тої чи іншої політики. Серед іншого, такі підходи мають бути враховані у стратегічних, планувальних та законодавчих документах України, що стосуються процесів повоєнної відбудови і відновлення України, а також європейської інтеграції та підготовки України до членства в ЄС.

Необхідно вже зараз використовувати можливості, які існують на рівні ЄС, для залучення громадян і громадськості до формування та реалізації європейської політики, зокрема у сфері зміни клімату через Європейський кліматичний пакт, а також щодо реалізації спільних проектів з європейськими партнерами щодо вивчення та практичної реалізації різних форм залучення громадян.

Будь-які форми та механізми прямого залучення громадян до формування та реалізації державної політики посилюють довіру до влади. Повоєнна відбудова та вступ до Європейського Союзу потребують довіри громадян до влади. Довіра до влади з боку громадян буде ключовим фактором їх підтримки цих процесів, які неодмінно супроводжуватимуться труднощами, вимагатимуть непопулярних реформ та потребуватимуть змін у поведінці мешканців України.

МІЖНАРОДНИЙ
ФОНД
ВІДРОДЖЕННЯ

